

Н.В. Гаврилова, Г.О. Бушуєв

ФАКТОР ФІНАНСУВАННЯ ІСЛАМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ СИРІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ

У статті розглядаються фінансові засади діяльності терористичної організації Ісламська Держава на території Близького Сходу, зокрема у Сирії та Іраку, а також загальні тенденції фінансування тероризму на сучасному етапі. Розглядаються методи протидії фінансуванню сучасного ісламського тероризму в світі.

В ході дослідження структурується система доходів Ісламської держави яка вона отримує на підконтрольних територіях. Зокрема увага приділяється нафтовидобувному сектору, а також системі т.зв. податків, які ІД встановила на своїй території.

Не менш важливим є аспект закордонного фінансування. Зокрема в статті висвітлюються такі важливі для ІД статті доходів, як фінансування приватними особами та недержавними фондами. Показані також новітні технології в зборі коштів терористами, однією з яких є краудфандінг.

Автори досліджують різноманітні аспекти фінансування Ісламської Держави та їх вплив на розвиток цієї терористичної організації.

Ключові слова: *тероризм, екстремізм, ісламська держава, фінансування.*

Однією з глобальних загроз з якою зіткнулося людство на рубежі ХХ–ХХІ ст. став міжнародний тероризм. Тероризм не є чимось принципово новим, він відомий ще з давніх часів. Однак на перетині століть він набув нові якісні характеристики. З інструмента політичної боротьби він перетворився в інструмент боротьби цивілізацій, набув міжнародний та глобальний характер.

Найбільшу загрозу глобальній безпеці з сучасних терористичних організацій становить Ісламська Держава, або ДАШ. Будучи створеною у 2006 році, шляхом об'єднання ісламістських угруповань на чолі з представниками Аль-Каїди, на сьогодні ІДІЛ являє собою одну з найбільш сильних терористичних організацій Близького Сходу. Чисельність ІДІЛ сягає по різних даним від 80 до 100 тис. осіб. Організація захопила під свій контроль значні території Іраку та Сирії, і наразі претендує на створення держави із шариатською формою правління.

Проблема тероризму сьогодні достатньо активно досліджується. Вже написано тисячі наукових робіт, що вивчають цей страшний феномен ХХІ ст. Ця проблема об'єднала навколо себе велику кількість вчених з Європи, Росії, США та України. Зокрема, великий внесок в дослідження цієї проблематики внесли роботи аналітиків і відомих учених, таких як С.Хоффман, С.Хантінгтон. Серед російських учених над проблемами до-слідження тероризму в умовах глобалізації працювали М.Делягін, Г.Мірської, В.Кутирьов, В.Хорос, І.Міхеєв, та ін. Серед українських учених – В.Антипенко, В.Крутов, С.Телешун, В.Ліпкан та ін. Однак не дивлячись на велику кількість робіт, присвячених цій терористичній організації, окремі аспекти її діяльності не знайшли достатнього відображення в сучасній літературі, зокрема існує недостатньо джерел присвячених фінансовій діяльності ІДІЛ.

Мета дослідження—дослідити фінансову основу Ісламської Держави, що є одним з найбільш значущих векторів діяльності цього терористичного руху.

«Ісламська держава» не потребує масштабних фінансових вливань з-за кордону, як «Аль-Каїда», «Джабхат ан-Нусра», а також «Вільна сирійська армія». Самопроголошений халіфат перейшов на самофінансування: він самостійно отримує мільярди доларів за рахунок грабунку банків, захопленого майна іновірців, обміну заручників за викуп, работоргівлі, контролю над наркотрафіком і нелегальними каналами поставок нафти. Зараз «Ісламська держава» є найбагатшою терористичною організацією з бюджетом приблизно в 2,3 млрд дол.

Що стосується доходів Ісламської Держави, то тут прагнення керівництва ІД створити видимість фінансової самостійності «нового державного утворення» і наявність стандартної для звичайної держави системи мобілізації доходів скоріше носить форму фінансово-бюджетної мімікрії. В першу чергу це відноситься до збору так званих «податків». В ІД діє Рада з фінансів, який здійснює нагляд за розподілом коштів халіфату і аудит діяльності губернаторів областей [1].

Система джерел поповнення фінансів добре продумана, налагоджена і жорстко контролюється репресивним апаратом джихадистів. Ці різноманітні за формою доходи можна об'єднати в чотири групи:

– Надходження від захоплених підприємств у добувній промисловості (в основному в нафтовидобутку);

– «Податки», введені ІД на підконтрольних їй територіях Сирії та Іраку;

– Доходи від захоплення фінансових і матеріальних цінностей та від нелегального бізнесу (наркотики, контрабандне ввезення та вивезення коштовностей, золота і т.д.); злочинний бізнес включає і отримання викупу за викрадає джихадистами людей;

– Зарубіжна фінансова допомога, яка надходить ІД від юридичних і фізичних осіб по різних каналах.

Участь ІД у виробничій діяльності обмежена експлуатацією експропрійованих в Сирії і Іраку родовищ природних копалин, включаючи їх видобуток, переробку, збут сировини і продуктів його переробки на внутрішніх ринках цих країн або за кордоном. У Сирії ІД захопило розташовані поблизу Пальміри рудники фосфатів, в Іраку – так само фосфатні рудники і переробний завод в Аль-Каїмі. В Іраку і Сирії організація контролює підприємства з виробництва сірки, фосфорної кислоти, солі, а також ряд великих цементних заводів.

І все ж головна мета ІД у виробничій сфері – нафтовидобуток і нафтопереробна промисловість, покликані, за задумом джихадистів, забезпечити високий і стабільний рівень доходів свого режиму. Основну їх частину складає виручка від продажу нафти з підконтрольних екстремістам родовищ, число яких з моменту проголошення ІД постійно збільшувалася [2].

Нафтова стратегія ІД почала розроблятися ще до активізації в Іраку в 2014 р. У 2013 р, тобто ще в період високих нафтових цін, що з'явилися в Сирії джихадисти з цього угруповання розглядали нафтові ресурси як фінансово-економічну основу майбутнього «халіфату». Паралельно з захопленням Мосула відбулося також захоплення родовищ в іракській провінції Кіркук. До того як іракська армія звільнила в квітні 2015 року цей нафтоносний район, ІД встигла отримати від експлуатації родовищ близько 450 млн дол. [3]. За даними міністерства нафти Іраку, бойовики ІД були витіснені з провінції Салах ад-Дін і втратили контроль над багатьма захопленими раніше іракськими родовищами. У наприкінці 2015 року вони використовували лише три нафтові свердловини в провінції Найнава.

Більшість видобутої структурами ІГ нафти зосереджена на сході Сирії. Не випадково його бойові формування були передислоковані з стратегічно важливих, але позбавлених нафтових запасів північно–західних районів країни на схід.

«Ісламська держава» готова продавати нафту істотно нижче за ринок (останнім часом нижня межа ціни, встановлена ІД, – 25 дол. за барель.). В кінці 2014 року обсяг продажів оцінювався в 70 тис. Барелів щодня, що поповнювало бюджет ІД на 2–3 млн дол. В день. Бомбардування нафтових об'єктів авіацією коаліції знизили ці доходи до 1–1,5 млн дол.

У сфері транспортування і збуту зайнята велика кількість посередників і контрабандистів. Через них вдається не тільки долати міждержавні кордони, лінії фронтів, але навіть, по інформації, що надходить, постачати урядові війська і протистоять джихадистам сили (наприклад, загони пешмерга в іракському Курдистані пропускали вантажівки з паливом, що йдуть з «халіфату» на курдську територію). ІД довіряє збут нафти і нафтопродуктів перекупникам – трейдерам, які скуповують сиру нафту безпосередньо на родовищах, доставляють її на переробні установки, постачають нафтопродукти населенню, виробникам електроенергії, бойовим частинам і адміністративним службам ІД, інші терористичні формування. Без цих трейдерів, які зазвичай купують у ІГ барель нафти за 25–30 дол., а продають нафтоперегінним підприємствам за 60–100, «халіфат» не зміг би зорієнтувати захоплені їм родовища на поповнення свого бюджету.

Претендуючи на створення нової держави, джихадісти намагаються копіювати структуру, операційну логіку, менеджмент, виробничо–фінансову звітність діючих на Близькому Сході великих державних нафтових компаній. Були налагоджені система бухгалтерського обліку, пошук і відбір кваліфікованих кадрів, забезпечена матеріальна мотивація працівників в даній галузі. Для підвищення рентабельності виробництва ретельно вивчається ринок збуту, враховуються відмінності в обсягах попиту окремих частин захоплених територій. Хоча система управління ІД на місцях децентралізована, нафтова галузь – поряд з військовим управлінням і пропагандистською діяльністю – жорстко контролюється безпосередньо вищим керівництвом «халіфату». Родовища і циркулюючі в галузі фінансові потоки перебувають під пильним наглядом «Амніят» – секретної поліції ІД.

Слід визнати, що нафтовий бізнес ІД функціонує за участю значної частини місцевого населення, в тому числі кримінальних елементів і просто залишившихся без засобів до існування знедолених.

Другим за значимістю джерелом доходів ІД є розгалужена система численних податків, зборів, платежів за нав'язані «послуги», а також прямого рекету. По ряду напрямків ІД копіює і використовує інструменти бюджетного процесу, здійснюваного в визнаних світовою спільнотою державних утвореннях. Такі податкові надходження, звичайно, мають свою специфіку і не можуть вважатися легітимними.

Про характер цих надходжень і їх приблизний розмірі свідчить вже сам перелік виплат:

- з господарських суб'єктів стягується податок у розмірі 10% від прибутку, 10% з капіталу і податок на покупки – 2% від вартості;

- податківці можуть на свій розсуд встановити не визначений якимись рамками податок на велике і якісне житлове приміщення або новий автомобіль;

- при перетині кордонів необхідно сплатити митні збори;

- ІГ стягує транспортні збори за транзит через її територію всіх товарів. Для переміщення однієї вантажівки в північному Іраку необхідно сплатити «дорожній податок» в розмірі 200 дол., Однією автоцистерни з паливом – 500 дол., А при в'їзді в Ірак через кордон з Сирією і Йорданією – «митний податок» в 800 дол. Збирачі

«дорожнього податку» не тільки видають водіям квитанції про його сплату, а й забезпечують їх підробленими квитанціями про проходження офіційної іракської митниці, яка приймається на блок-постах урядових сил;

– в Іраку при отриманні державними службовцями, які опинилися на окупованих територіях, заробітної плати, що переводиться або в місцеві відділення іракських банків, або в відділення в підконтрольних уряду містах, необхідно відрхувати ІГ збір в розмірі до 50% заробітку. У сумі – це сотні мільйонів доларів в рік;

– ІГ примушує вкладників в приватних банках виплачувати йому податок в 5% при знятті з рахунків готівки;

– відповідно до «договором про захист» для несуннітів останні виплачують подушний податок на одну дорослу людину – близько 720 дол. На рік і трикратну величину зазначених вище податків в разі ведення ними підприємницької діяльності;

– ще один фінансовий збір – плата за процедуру так званого каяття (по-арабськи тавба). Населення захоплених ІГ територій принуждається покаятися у своєму відступництві і присягнути на вірність «халіфату». В першу чергу це стосується колишніх військовослужбовців, поліцейських, державних чиновників, працівників сфери освіти, а також приєдналися до ІГ членів інших опозиційних формувань. Сплативши досить велику суму, ці люди отримують «документ про покаяння» – свого роду посвідчення особи громадян «нової держави». За продовження цього «документа» покладається сплачувати додаткові суми. Дана процедура дозволяє колишнім держслужбовцям уникнути переслідування і покарання з боку новоявленої влади, влаштуватися на роботу в адміністрації ІГ або освітніх установах на захоплених територіях (що важливо в умовах колосального безробіття), а «халіфату» отримувати регулярні доходи і інтегрувати частину населення в свої структури

Під цим фінансовим пресом (наведений перелік податків і зборів далеко не повний) знаходяться щонайменше 4 млн чоловік, що проживають на окупованих ІД територіях. Міцність накинутаю на окуповані території мережі незаконних поборів забезпечується не тільки військовою силою джихадистів, але і лояльністю їм частини місцевого населення.

Ще одне джерело – доходи від бізнесу, злочинний характер якого ІД навіть не приховує. Йдеться про експропріацію на території «халіфату» готівки в банках, нерухомості, товарних запасів, транспортних засобів, про захоплення заручників з метою отримання викупу. Зокрема, в Мосулі в червні 2014 р бойовики пограбували філію Центрального банку Іраку, присвоївши, за різними оцінками, від 900 млн до 2 млрд дол. У сфері фінансових послуг ІД стало власником наявних ресурсів в державних банках, воно забирає кошти залишивших «територію ІД» біженців – несуннітів, а також всіх тих вкладників приватних банків, які не змогли надати джихадистам інформацію про походження своїх накопичень і метою їх подальшого використання [5].

В аграрному виробництві «Ісламська держава» встановила контроль над зерносховищами, захоплює у фермерів сільськогосподарську техніку для подальшої здачі її в оренду колишнім власникам. Крадене зерно використовується не тільки для отримання прибутку, контролю над регіональним зерновим ринком, але і в якості інструменту, що впливає на продовольчу безпеку цієї частини Близького Сходу. Як аналогічний інструмент використовуються і водні ресурси. Зерно з Іраку поставляється до Сирії і Туреччини.

У північних і північно-західних районах Іраку зосереджена основна частина виробництва пшениці, в тому числі зерна з низьким вмістом клейковини, що користується підвищеним попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Прибутковим злочинним бізнесом є контрабанда пам'ятників культури. ІД отримує прибуток від цього двома способами: продаж трофейних пам'ятників і стягування зборів з контрабандистів, провозять артефакти через окуповану територію. ІД і інші злочинні угруповання, що діють в Сирії, могли на даний момент заробити десятки мільйонів доларів США від продажу пам'яток культури, викрадених в Сирії. «Ісламська держава» окупувала понад 4 500 археологічних пам'яток, деякі з яких є об'єктами світової спадщини ЮНЕСКО. 90% культурних пам'яток країни розташовано в зруйнованих війною регіонах, що створює умови для розкрадань в великих масштабах.

Торгівля людьми – ще одне джерело доходів. На «рабовласницьких аукціонах» ІД людей продають і перепродують з метою отримання викупу. За даними Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ), прибуток від злочинної діяльності склав від 20 до 45 млн дол.

ІГ має дохід і від потоку біженців, які направляються в Європу: терористи збирають з них плату за нелегальне транспортування в країни ЄС. На кінець 2015 р. комерціалізація «каналу біженців» дозволила ІГ отримати понад 300 млн дол.

У 2014–2015 рр. захоплені території давали ІД основну частину фінансових ресурсів. Керівники «халіфату» розраховували за рахунок їх експлуатації забезпечити фінансову самостійність свого утворення. Однак своєрідним резервом служать і «прямі» грошові трансакції з–за кордону[6].

На першому місці тут – перекази різного роду фондів, включаючи благодійні, законспіровані фінансові вливання спецслужб та інших державних органів Катару, КСА, Туреччини. Ці гроші йдуть не тільки на закупівлю озброєнь, а й на реабілітацію бойовиків, що постраждали на полі бою.

Друге – традиційні для ісламу податки, пожертвування в формі регулярних добровільних відрахувань віруючих на благодійні потреби. Це вкладається в легальну схему: збір пожертвувань, їх розподіл на потреби бідних, на поширення ідей ісламу по всьому світу. Тут має місце ситуація, коли легально зібрані в різних країнах гроші стають нелегальними, тобто відбувається не «відмивання брудних грошей», а «забруднення чистих». За наявними даними, тільки з Росії з цього каналу ІД отримало близько 400 млн. руб.

Третє джерело – збір коштів в соціальних мережах. Переказ грошей полегшений сучасними банківськими технологіями. «Краудфандінг» як спосіб залучення пожертвувань від великих груп населення допомагає збирати значні суми при збереженні анонімності донорів. Існує і традиційна мусульманська система грошових переказів, відома під назвою хавали. Наприклад, якийсь чоловік у США хоче передати кошти на джихадистськими потреби в іншій частині світу. Він просто телефонує людині, що є ланкою ланцюжка посередників, передає йому без всяких документів і підтверджень гроші, той, в свою чергу, передає їх наступного посереднику. Так гроші рухаються до точки призначення, і простежити це рух практично неможливо. Частина грошей надходить разом з приїжджають в підконтрольні ІД райони бойовиками [7].

Четверте зовнішнє джерело–доходи від законної фінансової діяльності, підприємництва. Додатковою «перевагою» ісламських банків є притаманна їм практика злиття, змішування засобів різних вкладників, в тому числі жертводавців, при формуванні пулів інвестицій в ті чи інші проекти.

Таким чином ІД вдалося створити широку систему фінансування, що складається з доходів як кримінального та некримінального походження. До основних джерел доходів входять як грабїж, рекет, торгівля людьми, так і нафтовидобуток, несанкціоноване оподаткування підприємств та господарств, також, немалим джерелом стали пожертви приватних осіб і фондів. У той же час реальна оцінка можливостей по ослабленню фінансової та матеріальної бази ІД виявляє певні складності в справі економічної

блокади «халіфату». Все говорить на користь того, що в осяжній перспективі повністю перекрити джерела фінансування терористичної діяльності радикальних ісламістів навряд чи вдасться. Однак, владам країн коаліції, що виступає проти ІДІЛ, треба докласти зусилля для обмеження фінансових потоків терористичної організації, зокрема не допустити відмивання грошей, терористами, через економіку власних країн.

Список використаної літератури

1. New Kickstarter Pitch: 'Join the Syrian Uprising', Wired [Electronic resource]. - Mode of access : www.wired.com/2012/08/syria-kickstarter/

2. Bender J. As Isis routs the Iraqi army, here's a look at what the jihadists have in their arsenal [Electronic resource] / J. Bender // Business Insider. - Mode of access : www.businessinsider.com/isis-military-equipment-breakdown-2014-7

3. How ISIS Games Twitter [Electronic resource]. - Mode of access : <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/06/isis-iraq-twitter-social-media-strategy/372856/>

4. Blair D. US considers air strikes against ISIL oil pipelines [Electronic resource] / D. Blair. - Mode of access : www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/11182490/US-considers-air-strikes-against-Isil-oil-pipelines.html

5. Bleiberg J. The United States must respond to the Islamic state threat The Brookings Institute [Electronic resource] / J. Bleiberg, D. M. West. - Mode of access : www.brookings.edu/blogs/techtank/posts/2014/10/20-islamic-state-social-media,

6. Brisard J.-Ch. Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding [Electronic resource] / J.-Ch. Brisard, D. Martinez // Thomson Reuters Accelus. - Mode of access : <http://accelus.thomsonreuters.com/sites/default/files/GRC01815.pdf>.

7. Chulov M. How an arrest in Iraq revealed Isis's \$ 2bn jihadist network [Electronic resource] / M. Chulov // The Guardian. - Mode of access : <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/15/iraq-isis-arrest-jihadists-wealth-power>

8. Della Ratta D. ISIL and western media: Accidental Allies? [Electronic resource] / D. Della Ratta // Al Jazeera. - Mode of access : <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/09/isis-western-media-allies-2014924121817329713.html>

9. Giovanni di J. How Does ISIS Fund Its Reign of Terror? [Electronic resource] / J. di Giovanni, L. McGrath Goodman, D. Sharkov // Newsweek. — Mode of access : <http://europe.newsweek.com/how-does-isis-fund-its-reign-terror-282607?rm=eu>

N. Gavrilova, H. Bushuiev

FACTOR OF FUNDING ISLAMIC STATE IN THE SYRIAN CONFLICT

Article describes the financial foundations of the terrorist organization Islamic State in the Middle East, particularly in Syria and Iraq, as well as general trends in terrorist financing today, and the methods of combating the financing of terrorism in the contemporary Islamic world.

But this is unlikely to be enough to fully "dismantle" ISIS. Unlike al-Qaeda and other groups, ISIS, which has renamed itself the Islamic State and unilaterally declared the reestablishment of an Islamic caliphate, was financially self-sufficient for about eight years as a terrorist and insurgent group before committing itself to running a proto-state. Remember that before it renamed itself the Islamic State, the group was known as AQI, as the Islamic State of Iraq, as al-Qaeda in Iraq (AQI), as Majlis Shura al-Mujahidin, and as Jamaat alTawhid wa-l-Jihad. And unlike other groups, which are reliant on state sponsors, major donors, or abuse of charity, AQI was financially independent by virtue of engaging in tremendously successful criminal activity enterprises domestically within Iraq.

The study structures the Islamic state system revenues that it receives in controlled areas. Particular attention is paid to the oil sector and the so-called taxation system that IS implemented on seized territories.

Equally important is the aspect of foreign funding. In particular, the article highlights such important sources of IS incomes as financing by private individuals and non-government funds. Article also shows the latest technologies in terrorists fundraising, such as crowdfunding.

Authors examine various aspects of the financing of the Islamic State and its influence on the development of this terrorist organization.

Keywords: *terrorism, extremism, Islamic State, funding.*